

نقدی بر آیین‌نامه ارتقاء اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی کشور: آسیب‌شناسی و ارائه راهکارها

● دکتر فریده عصاره

استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی و مدیر قطب علمی مدیریت دانش دانشگاه شهید چمران اهواز /
Osareh.f@gmail.com

● فرزانه عفیفیان

کارشناس مسئول امور پژوهشی و مدرس دانشگاه شیراز، دانشجوی دکتری گروه علم اطلاعات و
دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز / fafif@rose.shirazu.ac.ir

چکیده

در دنیای رقابتی امروز، کشورها به‌منظور تقویت اقتدار ملی خود در تلاش‌اند تا در زمینه‌های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی ارتقاء یابند. آیین‌نامه ارتقاء اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌ها و مراکز علمی-تحقیقاتی نیز با ارزیابی مستمر و مداوم جامعه علمی، به‌منظور ارتقاء کیفی آنان، می‌تواند نقش مهم و برجسته‌ای در پیشرفت و توسعه فرهنگی کشور داشته باشد. هدف این مطالعه نقدی بر آیین‌نامه ارتقاء اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌ها و مراکز علمی-تحقیقاتی کشور است تا در این راستا ضمن آسیب‌شناسی آن راهکارهایی را در قالب پیشنهاد ارائه کند. مطالعه حاضر به‌لحاظ هدف کاربردی است و از طریق مطالعه متون مربوط و بررسی آیین‌نامه‌های موجود در این زمینه انجام شده‌است. در این مطالعه ضمن بررسی آیین‌نامه ارتقاء، چالش‌های آن به‌تفصیل بیان و راهکارهایی جهت بهبود آن‌ها پیشنهاد شده‌است. پس از بررسی و مطالعه مشخص شد، بین آیین‌نامه مصوب و خط‌مشی و استراتژی دانشگاه‌ها گاهی تناقض‌هایی مشاهده می‌شود و به تبع این تناقض، یک‌دستی در اجرای آیین‌نامه در میان دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی گوناگون دچار لغزش می‌شود. اجرای آیین‌نامه ارتقاء در مواردی تحت‌تأثیر سلیقه‌ها و سیاست‌های گوناگون دانشگاه‌ها و افراد به شیوه‌های متفاوتی اجرا می‌شود.

کلیدواژه

آیین‌نامه ارتقاء، ارتقاء مرتبه اعضای هیئت‌علمی ایران، تولیدات علمی ایران، نقدی بر آیین‌نامه ارتقاء.

۱. مقدمه و بیان مسئله

اعضای هیئت علمی به‌عنوان رکن اساسی مراکز آموزشی و پژوهشی هستند و توجه به جایگاه علمی آنان پیش‌نیازی مهم در انجام رسالت این مراکز است. پیشرفت و ترقی دانشگاه‌ها و ارتقاء کیفیت آن‌ها در گرو توسعه و ترقی این گروه است. بهره‌مندی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی از اعضای هیئت علمی توانمند، خلاق و متبحر، هسته اصلی اثربخشی مؤسسات آموزش عالی است (معروفی و علی‌مرادی، ۱۳۹۴). امروزه تقویت علم و فناوری به‌منظور گسترش حوزه نفوذ و اقتدار ملی کشورها و کسب جایگاه برتر در حوزه‌های علمی امری ضروری است. در راستای رسیدن به این جایگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و مراکز علمی و تحقیقاتی نقش بسیار مؤثری دارند؛ بنابراین توجه به اعضای هیئت علمی و مسائل آنان لازمه پویایی و توسعه مراکز آموزشی و پژوهشی است، چون اعضای هیئت علمی نه تنها وظیفه یاری دادن به دانشجویان در آموزش با هدف تولید علم را برعهده دارند، بلکه در ایجاد بینش و پرورش مهارت‌های اشتغال‌پذیر در چارچوب هدف‌های نظام آموزش عالی نیز نقش مهمی ایفا می‌کنند. این امر به‌دلیل ایجاد تغییرات در آموزش عالی از دهه اول قرن بیست‌ویکم قابل توجه است. این تغییرات شامل تحولات محیط پیرامونی آموزش عالی و ضرورت هماهنگی با دنیای صنعت و کسب‌وکار و استفاده گسترده از فناوری اطلاعات است (معروفی، ۱۳۹۴ به نقل از اسکالینک، ۱۹۸۸).

آیین‌نامه استخدامی اعضای هیئت علمی دانشگاه تهران که در سال ۱۳۴۸ به تصویب رسیده است، به‌عنوان اولین آیین‌نامه ارتقاء مرتبه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های کشور تلقی می‌شود (آرین‌نژاد، ۱۳۹۴). از آن زمان تاکنون آیین‌نامه ارتقاء در شش مرحله موردبازنگری قرار گرفته است که هفتمین آن در جلسه مورخ ۹۴/۱۲/۱۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسیده و از تاریخ ۹۵/۱۰/۱ لازم‌الاجرا شده است. این آیین‌نامه توانمندی‌های عضو هیئت علمی را براساس ۴ جنبه فعالیت‌های فرهنگی، آموزشی، پژوهشی و اجرایی می‌سنجد. آیین‌نامه‌های ارتقاء به تدریج به یک قانون اساسی فرادست برای سازوکار نظام دانشگاه تبدیل شده‌اند و سرمنشأ و پشتیبان بسیاری از قوانین و رویه‌های علمی، اجرایی و آموزشی حوزه دانشگاه محسوب می‌شوند. هم‌اکنون قوانین استخدامی شامل تبدیل وضعیت‌ها، ترفیع‌های سالانه، ارزشیابی‌های آموزشی، ارزشیابی‌های پژوهشی، معیارهای تنظیم پژوهانه و خیلی از قوانین ریز و درشت دیگر مربوط به هیئت علمی، مستند به این اساسنامه است. این یعنی توجه به دقایق و جزئیات، معیارها، ارزش‌ها و روش‌های پیشنهادی و تبیینی این قانون در دامنه زندگی علمی و تلاش و دغدغه برای اصلاح و تکمیل مرحله به مرحله آن در تناسب با تجربه‌های روز توسعه علمی و دانشگاه کشور

فصلنامه نقدکتاب

اطلاع‌رسانی
و ارتباطاتسال چهارم، شماره ۱۵
پاییز ۱۳۹۶

۲۱۴

یک ضرورت جدی حرفه و حتی صنف دانشگاهی، در هر رده و مرتبه علمی و در هر وضعیت استخدامی است. از مهم‌ترین مسئله نظام دانشگاه تغییر و تحولات آیین‌نامه ارتقاء اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌ها است. این آیین‌نامه حاوی مقررات و ضوابط دانشگاه کشور است و نقشی اساسی در فرایند تحولات شغلی و پویایی علمی حرفه مدرسی دانشگاه‌ها دارد (آرین‌نژاد، ۱۳۹۴). امروزه کشورهای جهان تلاش می‌کنند، حجم توسعه‌یافتگی خود را با شاخص‌های پژوهشی چون تعداد پژوهشگران، سهم بودجه پژوهشی، تعداد مقاله‌ها چاپ‌شده در مجلات علمی نمایه‌شده در نمایه‌نامه‌های بین‌المللی و نظایر آن نشان دهند (عزیزی، ۱۳۹۰).

در زمینه آیین‌نامه ارتقاء اعضای هیئت‌علمی پژوهش‌های صورت گرفته‌است که از آن جمله می‌توان به پژوهش احقری و همکاران (۱۳۸۸)، فتح‌آبادی (۱۳۹۳)، آذین (۱۳۹۴) و آرین‌نژاد (۱۳۹۴) اشاره کرد. احقری و همکاران (۱۳۸۸) در پژوهش خود بیان کرده‌اند، فعالیت‌هایی که در رفع نیازهای پژوهشی کشور مؤثر است و منجر به تغییر در ارائه خدمات یا زندگی مردم می‌شود، باید در آیین‌نامه ارتقاء لحاظ شود. فتح‌آبادی (۱۳۹۳) به بررسی دیدگاه اعضای هیئت‌علمی در خصوص ماده یک آیین‌نامه ارتقاء (فرهنگی) پرداخت و پس از انجام مصاحبه و تکمیل پرسشنامه توسط اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های تهران، به این نتیجه رسید که اعضای هیئت‌علمی فعالیت‌های فرهنگی و تربیتی را نهفته در بطن فعالیت‌های آموزشی می‌دانند و به‌زعم بسیاری از آنان آموزش از تربیت و فعالیت فرهنگی تفکیک‌ناپذیر است. آذین (۱۳۹۴) به پژوهشی درباره آیین‌نامه ارتقاء و اقتصاد دانش‌بنیان پرداخت و بیان داشت که آیین‌نامه‌ها و مقررات جاری برای ارتقاء اعضای هیئت‌علمی با وجود تغییرات اعمال‌شده همچنان بر اصالت مقاله و رجحان آن بر سایر تولیدات علمی استوار است. آرین‌نژاد (۱۳۹۴) آیین‌نامه ارتقاء و چالش‌های علوم ریاضی را بررسی کرد. بررسی پژوهش‌های پیشین همگی بر ایجاد توازن در آیین‌نامه ارتقاء و توجه به فعالیت‌هایی که منجر به نوآوری، کارآفرینی و به‌طور کلی حل‌کننده معضلات کشور هستند و موجب توسعه و ترقی کشور در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی می‌شوند، تأکید دارند. با توجه به اهمیت آیین‌نامه ارتقاء جهت ارزیابی عملکردهای اعضای هیئت‌علمی به‌عنوان تولیدکنندگان علم، بازنگری آیین‌نامه ارتقاء اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری امری ضروری است تا آیین‌نامه‌ای متناسب با نیازهای کشور براساس اهداف برنامه‌های توسعه‌ای و آمایش سرزمین و بهبود کیفیت اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌ها تدوین شود. براین‌اساس، این پژوهش به نقد و بررسی آیین‌نامه ارتقاء می‌پردازد و کاستی‌ها و ایرادهای آن را بیان می‌کند و در تلاش است تا به ارائه راهکارهای مناسب در جهت هموار کردن مسیر ارتقاء رتبه دانشگاه‌های کشور در سطح جهانی دست یابد.

فصلنامه نقدکتاب

اطلاع‌رسانی
وابستگی‌ها

سال چهارم، شماره ۱۵
پاییز ۱۳۹۶

۲۱۵

۲. بررسی مقدماتی

واضح است که پرونده متقاضیان ارتقاء مرتبه در هر دانشگاه در ۳ مرحله به ترتیب توسط کمیته منتخب، کمیسیون تخصصی و هیئت ممیزه بررسی می شود که در صورت تأیید توسط هر کمیته، به کمیته بعدی ارسال می شود.^۱ هر یک از این کمیته‌ها اعضای دارند که در پیوست شماره ۱ آیین نامه ارتقاء ترکیب و وظایف و اختیارات آن‌ها به تفصیل بیان شده است و از حوصله این بحث خارج است. قاعده بر این است که پرونده همراه با سایر مستندات از طریق سامانه و یا به صورت دستی به کمیته منتخب ارسال شود و پس از امتیازدهی در صورت تأیید، آن را به کمیسیون تخصصی می فرستند و پرونده در کمیسیون پس از بررسی و امتیازدهی در صورت تأیید به هیئت ممیزه فرستاده می شود. در کمیته منتخب ۳ نفر از اعضای هیئت علمی متخصص در رشته و گرایش تخصصی فرد متقاضی همراه با رئیس و دبیر کمیته (رئیس دانشکده و معاون آموزشی یا پژوهشی دانشکده) به امتیازدهی پرونده می پردازند. در کمیته‌های بعدی (کمیسیون تخصصی و هیئت ممیزه) افراد الزاماً متخصص در رشته و گرایش متقاضی نیستند، لیکن از جمله اعضای هیئت علمی با رتبه‌های دانشیار به بالای دانشکده‌های مختلف آن دانشگاه هستند که براساس بالاترین رأی اعضای هیئت علمی دانشکده‌های مختلف توسط اعضای هیئت علمی آن دانشکده‌ها انتخاب شده و به کمیسیون تخصصی و هیئت ممیزه راه یافته‌اند. براساس امتیازات داده شده به عضو متقاضی در کمیته منتخب و بررسی موارد خاص مانند وجود مقاله‌های نمایه شده در سایت تامسون رویترز^۲ (ISI سابق) اظهار نظر می کنند. همان طور که ذکر شد در این کمیته افرادی تصمیم گیرنده هستند که با رشته متقاضی کمتر آشنا بوده و اطلاع کاملی از وضعیت فرد در آن رشته ندارند. در مواردی نیز اعضای هیئت ممیزه نسبت به برخی متقاضیان شناخت قبلی دارند که این می تواند در اظهار نظر آن‌ها تأثیر مثبت یا منفی داشته باشد. در راستای این وضعیت پیشنهاد شماره ۱ ارائه شده است.

۳. آثار فردی

تقریباً بیشتر مجلات، مقاله‌هایی را که توسط دانشجویان به ویژه دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد نوشته شده باشد، رد می کنند. بر همین اساس، دانشجویان که به امتیازهای این مقاله‌ها برای ادامه تحصیل یا جذب در دانشگاه‌ها نیاز دارند، در مواردی که حتی استاد از مقاله بی اطلاع است، نام استاد را در ابتدا و به عنوان نویسنده اول می آورند تا شانس پذیرش مقاله خود را بالا ببرند. با این شیوه مشکلات متعددی پیش می آید؛ از جمله به علت اطلاعات اندک دانشجویان بعضاً مقاله‌ها به مجلات سیاه ارسال می شوند. با آگاهی از تعداد دانشجویان تحصیلات

تکمیلی در هر گروه علمی و با یک حساب سرانگشتی می‌توان تعداد مقاله‌های استادی را که مثلاً ۴ درس در مقطع تحصیلات تکمیلی دارد تخمین زد. البته باید اذعان داشت که در این جا هدف انتقاد از فعالیت‌های مشترک علمی و جلوگیری از کار گروهی نیست؛ ولی می‌دانیم که کار گروهی در بیشتر این فعالیت‌ها معنای واقعی خود را ندارد. در راستای این وضعیت پیشنهاد شماره ۲ ارائه شده است.

۴. اهمیت تألیف کتاب

اهمیت تألیف و ترجمه کتاب به‌ویژه در رشته‌های علوم انسانی در بهبود وضعیت استادان و دانشجویان بر کسی پوشیده نیست؛ زیرا ابزار اصلی آموزش به حساب می‌آید. تألیف کتاب جایگاه بالایی در حوزه‌های علمی دارد و در ارتقاء علمی یک حوزه نقش برجسته‌ای ایفا می‌کند. کتاب‌های ترجمه نیز در صورتی که به‌خوبی ترجمه شده باشند و بتوانند محتوای منبع اصلی را به‌شکل مطلوبی ارائه دهند، منبع مؤثری در امر آموزش به‌شمار می‌روند. بسیاری از کتاب‌های ترجمه نتیجه سال‌ها تجربه و کوشش نویسنده کتاب در موضوع قلمداد می‌شوند و مطالب بدیع و ارزشمندی را به‌صورت منسجم به خواننده عرضه می‌کنند. فرایند طولانی داوری کتاب و متناسب نبودن امتیاز آن با انرژی و زمان صرف‌شده و مهم‌تر از همه وتویی نبودن آن در ارتقاء مرتبه (در برخی دانشگاه‌ها این بند وتویی است) سبب شده اعضای هیئت‌علمی تمایلی چندانی به تألیف و تاحدودی ترجمه کتاب نداشته باشند. پیرو این مسئله، استادان در بیشتر درس‌ها منبع جدید و متناسب با مقطع تحصیلی دانشجویان را جهت معرفی به آنان به‌عنوان منبع کمک‌درسی ندارند. دانشجویان به‌منظور مطالعه در درس موردنظر به مقاله‌های موجود یا مطالب کمتر معتبر در اینترنت روی می‌آورند و از یک منبع منسجم و پرمایه در آن درس محروم می‌شوند. به‌علاوه، کاهش تعداد کتاب‌های تألیفی که از شاخص‌های رتبه‌بندی دانشگاه‌ها است، موجب جلوگیری از ارتقاء یا تنزل رتبه دانشگاه می‌شود. در راستای این وضعیت پیشنهاد شماره ۳ ارائه شده است.

۵. در نظر گرفتن تنوع رشته‌ها

هفتمین آیین‌نامه ارتقا نیز که در تاریخ ۹۴/۱۲/۱۸ تصویب شده به‌صورت کلی برای همه رشته‌ها نوشته شده است، درحالی‌که ماهیت رشته‌ها بسیار متفاوت است و برای گروه‌های گوناگون باید تصمیمات متفاوتی گرفته شود؛ زیرا هر رشته شرایط متفاوت، نیازهای متنوع و به‌طور کلی ویژگی‌های متفاوتی دارد. باید در رشته‌های گوناگون فعالیت‌هایی که به تغییر منجر می‌شوند و در صنعت، دانشگاه و دولت اثرگذار هستند، مشخص شود. آیین‌نامه ارتقاء باید براساس نظر ذی‌نفعان (اعضای هیئت‌علمی) و ذی‌ربطان (مسئولان دانشگاه و نماینده گروه‌های مختلف) تنظیم شود. در راستای این وضعیت پیشنهاد شماره ۴ ارائه شده است.

۶. فواصل زمانی ارتقاء به مرتبه بالاتر

شیوهنامه اجرایی آیین‌نامه ارتقاء مرتبه اعضای هیئت‌علمی حداقل مدت اشتغال تمام‌وقت و مستمر اعضای هیئت‌علمی را برای ارتقاء به هریک از مراتب دانشیاری و استادی ۴ سال عنوان کرده‌است. با توجه به شیوه تدوین آیین‌نامه ارتقاء و امتیازات لازم برای آن، همچنین تعداد زیاد مجلات علمی-پژوهشی و کثرت دانشجویان تحصیلات تکمیلی از یک‌طرف و وزن قابل توجه بند یک ماده ۳ آیین‌نامه ارتقاء (براساس خط‌مشی دانشگاه‌ها) جهت ارتقاء مرتبه، می‌توان پیش‌بینی کرد که امروزه بیشتر اعضای هیئت‌علمی ۸ سال پس از جذب در دانشگاه به مرتبه استادی ارتقاء پیدا کنند، بدون این‌که فرصت کافی برای کسب تجربه لازم در امر آموزش، پژوهش و نوآوری را در اختیار داشته باشند. این اتفاق یعنی افزایش تعداد دانشیاران و استادان به‌عنوان شاخصی اثرگذار در برخی موارد و عاملی در جذب دانشجویان تحصیلات تکمیلی بیشتر است که خود باعث فعال تر شدن چرخه پژوهش می‌شود؛ اما چالش کاهش و افت انگیزه در تولید علم و اختراع و توجه به کرسی‌های نظریه‌پردازی توسط استادی که در اوایل خدمت به مرتبه استاد تمامی می‌رسد، برای پیشرفت و ارتقاء توانمندی‌های علمی خود مطرح می‌شود. در کنار این مسئله مشکلات آموزش و تعداد ساعات موظفی کمتر برای استادان با مرتبه بالاتر و نیاز به جذب هیئت‌علمی بیشتر در گروه‌ها نیز وجود دارد. با این وضعیت در گروهی که به‌طور میانگین ۸ عضو هیئت‌علمی وجود دارد، می‌توان احتمال داد که تعداد ۵ تا ۶ نفر از آن‌ها به مرتبه استادی رسیده یا در آینده‌ای نزدیک برسند. در راستای این وضعیت پیشنهاد شماره ۵ ارائه شده‌است.

۷. وزن بند یک ماده ۳ آیین‌نامه ارتقاء

آیین‌نامه ارتقاء مرتبه اعضای هیئت‌علمی مصوب ۸۹/۱۰/۱۴ حداقل امتیاز لازم برای بند یک ماده ۳ (مقاله‌های علمی-پژوهشی) ارتقاء مرتبه به دانشیاری را ۵ امتیاز و برای استادی ۷/۵ امتیاز در نظر گرفته‌است. در آیین‌نامه مصوب ۹۴/۱۲/۱۸ این امتیاز برای دانشیاری به ۲۵ امتیاز و برای استادی به ۴۰ امتیاز تغییر یافته‌است؛ بنابراین به‌لحاظ آیین‌نامه این بند در تعادل با بندهای دیگر است، اما بین آیین‌نامه مصوب و خط‌مشی دانشگاه‌ها یک تناقض وجود دارد و آن این است که استراتژی دانشگاه در چارچوب آیین‌نامه نیست. طبق سیاست دانشگاه‌ها، محور ارتقاء اعضای هیئت‌علمی بر چاپ مقاله‌های علمی است و وزن کمتری برای دیگر فعالیت‌های پژوهشی غیر از مقاله علمی-پژوهشی در نظر گرفته می‌شود. به‌لحاظ ارزشی در پرونده متقاضی ارتقاء مرتبه آن‌چه سنگینی می‌کند، بند یک ماده ۳ یا همان مقاله‌های علمی-پژوهشی است و هدف در همین بند خلاصه

فصلنامه نقدکتاب

اطلاع‌رسانی
و ارتباطاتسال چهارم، شماره ۱۵
پاییز ۱۳۹۶

۲۱۸

می‌شود و غالباً تصمیمات در رد یا قبول پرونده براساس این بند اتخاذ می‌شود؛ بدین‌گونه که در بعضی دانشگاه‌ها تعداد مقاله‌های این بند اخیر وجود ۲ یا ۳ مقاله ISI با ضریب تأثیر^۲ یا با چشم‌پوشی از ضریب تأثیر آن شرط ارتقاء به مرتبه بالاتر حتی استادی برای رشته‌های علوم انسانی به حساب می‌آید. غافل از این‌که ماهیت برخی رشته‌های علوم انسانی به‌گونه‌ای است که امکان چاپ مقاله در این مجلات به‌ندرت صورت می‌پذیرد و متقاضی مجبور است تا به چاپ مقاله در مجله حوزه‌های دیگر اقدام کند و گاهی برخی از این افراد در حوزه‌های دیگر به‌عنوان نویسنده چندم مقاله نامشان دیده می‌شود؛ بنابراین لازم است کسانی که چنین شرایطی برای ارتقاء مرتبه لحاظ می‌کنند و تصمیم‌گیرنده هستند به محتوای مقاله، نقش و جایگاه متقاضی در مقاله و تاریخ آن توجه کنند. به‌گونه‌ای که گاه عضو هیئت‌علمی که سال‌هاست فعالیت پژوهشی دارد به‌دنبال تقویت پرونده خود براساس این فاکتورها چندین مقاله ISI در فاصله زمانی کوتاه (چندماهه) به چاپ می‌رساند تا بتواند پرونده را مطابق با نظر کمیته ارتقاء تنظیم کند. هدف از این بحث، بی‌ارزش کردن مقاله و متوقف کردن مقاله نیست و روشن است که انجام پژوهش به‌صورت مقاله زمانی که برطبق اصول درست انجام شود، بسیار ارزشمند است. در میان اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌ها افرادی با توانایی‌های بسیار بالا دیده می‌شوند که مقاله‌های ارزشمندی در مجلات معتبر بین‌المللی با ضریب تأثیر بسیار بالا به چاپ می‌رسانند. شمار مقاله‌ها و وضعیت نمایه آن‌ها شاخص مهمی در رتبه‌بندی دانشگاه‌ها و به‌طور کلی شاخص توسعه فرهنگی یک کشور است، اما واضح است که مقاله به‌تنهایی نمی‌تواند معیار سنجش و توسعه علمی کشور به‌شمار رود. درحالی‌که در ارتقاء اعضای هیئت‌علمی به حیطه‌هایی نظیر آثار علمی مبتنی بر همکاری‌های دانشگاه، صنعت، دولت، تجاری‌سازی پایان‌نامه‌های ارشد و رساله‌های دکتری دانشجویان و سوق دادن اعضای هیئت‌علمی به تهیه و ثبت اختراعات که ارتقادهنده اساسی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی کشور هستند کمتر تأکید و توجه شده‌است. لیکن توجه بیش‌ازاندازه به مقاله آن‌هم توجه به کمیته آن، نه تنها در نهایت مفید واقع نمی‌شود، بلکه موجب می‌شود به سایر خروجی‌های پژوهش و فناوری توجه نشود و اعضای هیئت‌علمی به‌عنوان عمده‌ترین تولیدکنندگان علم در کشور همه وقت و انرژی خود را صرف نوشتن مقاله کنند. در راستای این وضعیت پیشنهاد شماره ۶ ارائه شده‌است.

۸. بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش آیین‌نامه ارتقاء اعضای هیئت‌علمی به‌صورت کلی بررسی و نقد شد. با توجه به بحث‌هایی که گذشت، ملاحظه می‌شود که آیین‌نامه ارتقاء در ایجاد

گرایش و سیاست‌گذاری تولیدات علمی اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های کشور نقش اساسی دارد. در این بررسی به‌نظر می‌رسد آیین‌نامه ارتقاء با وجود بازنگری‌های انجام‌شده کاستی‌های زیادی دارد. در تنظیم آیین‌نامه ارتقاء اعضای هیئت‌علمی باید در وهله اول به نیازها و اولویت‌های کشور توجه شود و آیین‌نامه‌ای با هدف سیاست‌گذاری درست در علم و فناوری تدوین شود. با بررسی وضعیت تولید علم در دانشگاه‌ها، فعالیت دفاتر کارآفرینی، ارتباط با صنعت، تقویت ارتباطات در ماریج سه‌گانه (دانشگاه، صنعت و دولت) و طرح‌های کاربردی، مراکز نشر دانشگاه‌ها و مراکز مشابه، همچنین نظرسنجی از ذی‌ربطان و ذی‌نفعان، آیین‌نامه‌ای تدوین شود که همه جوانب را در نظر گرفته باشد. این آیین‌نامه باید چنان جامعیت و مانعیت داشته باشد که دانشگاه‌ها به‌طور کامل از مصوبات سازمان بالادستی خود تبعیت کنند و تناقض میان آیین‌نامه و استراتژی دانشگاه کاملاً از میان برود و از تفسیر سلیقه‌ای از آیین‌نامه ارتقاء جلوگیری به‌عمل آید. در آیین‌نامه مصوب ۸۹/۱۰/۴ اختراع، اکتشاف، تولید دانش فنی، تألیف و غیره امتیاز دارد. در آیین‌نامه جدید (مصوب ۹۴/۱۲/۱۸) نیز این موارد به‌صورت شفاف‌تر آورده شده‌اند و امتیاز بیشتری دارند، اما تا زمانی که نوشتن مقاله ابزار ارتقاء در جوامع علمی به‌حساب می‌آید و تصمیم‌گیرندگان توجه چندانی به دیگر فعالیت‌ها نداشته باشند، آوردن این موارد در آیین‌نامه به‌منزله این است که در خصوص این‌گونه فعالیت‌ها سوآلی از متقاضی پرسیده می‌شود که جلوی بیشتر آن‌ها خط تیره گذاشته می‌شود، نهایت امر این که متقاضی امتیازش را نمی‌گیرد، اما مانعی بر سر راه ارتقاء وی نیست. اعضای هیئت‌علمی همه توان و انرژی خود را صرف نگاشتن مقاله می‌کنند که هم به‌سرعت به نتیجه می‌رسد و هم امتیاز بالایی دارد؛ بنابراین با بررسی کارشناسانه آیین‌نامه ارتقاء و بازنگری اساسی آن، دانشگاه به‌عنوان مرکز اصلی و مهم فعالیت‌های دانش‌بنیان، کارآفرینی، پیشرفت‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی می‌شود.

۹. پیشنهادهای کاربردی

۱. برای شفاف‌سازی هرچه‌بیشتر محتویات پرونده، پیشنهاد می‌شود کمیته‌ای جهت ارزیابی شاخص‌های پرونده متقاضی، آثار برجسته و فعالیت‌های اثرگذار او در رشته تشکیل شود یا این وظیفه از اختیارات کمیسیون تخصصی باشد تا با این دیدگاه پرونده متقاضی را بررسی کند. این کمیته باید گزارشی از کمیته منتخب در خصوص فعالیت‌های برجسته متقاضی دریافت کند و از متقاضی دعوت نماید تا به شرح فعالیت‌های اثرگذار خود در رشته پردازد و اظهارات متقاضی ضمیمه گزارش کمیته منتخب شود و در صورت متقاعدشدن کمیته مبنی بر صلاحیت عضو هیئت‌علمی، پرونده جهت ارتقاء به هیئت‌ممیزه ارسال شود.

۲. پیشنهاد می‌شود بخشی از فعالیت‌های موردنیاز جهت ارتقاء مرتبه (حدود ۲۰ درصد) به‌ویژه برای رشته‌های غیرتجربی به‌صورت فعالیت‌های فردی (تکنویسندگی) در نظر گرفته شود. بدون شک عضو هیئت‌علمی با تجربه و تخصصی که در رشته خود دارد و با صرف انرژی و زمان بیشتر اقدام به پژوهش‌های پربارتر و باکیفیت‌تری می‌کند که اثرگذاری بیشتری در سطح جامعه و کشور داشته باشد. برای پژوهش‌هایی که مستخرج از پایان‌نامه دانشجوی هستند برای استاد راهنما یک وظیفه همکاری در نظر گرفته شود، نه این‌که بخش اعظم امتیاز مقاله به استاد راهنما تعلق گیرد.

۳. پیشنهاد می‌شود تألیف کتاب به‌عنوان بند وتویی به‌ویژه برای رشته‌های علوم انسانی در نظر گرفته شود. امتیاز تعلق گرفته به کتاب اعم از تألیفی و ترجمه افزایش یابد و در امتیازدهی به کتاب تنها به ویژگی ظاهری توجه نشود. هم‌اکنون، در برخی دانشگاه‌ها امتیاز کتاب‌ها بسته به این‌که تألیف، ترجمه یا تدوین باشند، براساس تعداد صفحات کتاب و استفاده از فرمول‌های متفاوت محاسبه می‌شود و کتاب‌هایی که در انتشاراتی غیر از انتشارات دانشگاه و انتشارات مورد تأیید نظیر سمت به چاپ رسیده‌اند با ضریب کمتر در نظر گرفته می‌شوند. بهتر است علاوه بر در نظر گرفتن این موارد به محتوای کتاب و این‌که تا چه حد در آموزش رشته اثرگذار بوده توجه شود. وضعیت رشته‌ها و گرایش‌های متفاوت آن‌ها با توجه به تغییرات سرفصل در بسیاری از رشته‌ها از جمله مسائلی است که باید در حوزه تألیف و ترجمه کتاب‌های منتشر شده به آن‌ها توجه شود؛ بنابراین تألیف و ترجمه کتاب‌ها باید مطابق با سرفصل باشد. مراکز نشر غیردانشگاهی نیز ملزم به انجام فرایند داوری کتاب شوند تا از چاپ کتاب‌های فاقد محتوا و کم‌ارزش جلوگیری شود.

۴. پیشنهاد می‌شود که ارتباط دانشگاه با صنعت و دولت به‌عنوان بندهای وتویی برای بعضی رشته‌ها در نظر گرفته شود. به‌عنوان نمونه برای رشته‌های فنی‌مهندسی داشتن پروانه ثبت اختراع، تولید دستگاه‌ها و قطعات و برای رشته‌های علوم انسانی پرداختن به مباحث نظریه‌پردازی، خلق آثار ناب و تألیف و تصنیف مدنظر قرار گیرد. امتیازات لازم جهت ارتقاء در هر مرتبه را براساس بررسی میزان فعالیت‌های انجام‌شده توسط تعدادی از استادان و دانشیاران در چندین دانشگاه به‌عنوان نمونه و همچنین در چند سطح بررسی کنند. در نظر گرفتن سطح دانشگاه‌ها حائز اهمیت است، چون در دانشگاه‌های جامع با داشتن دانشجویان فراوان در مقطع تحصیلات تکمیلی فرصت فعالیت در حوزه آموزش و پژوهش بیشتر است و به تبع آن در فاصله زمانی بسیار کوتاه‌تری ارتقاء مرتبه برای آنان فراهم است.

۵. پیشنهاد می‌شود جهت رسیدن به درجه دانشیاری و به‌ویژه استادی فاصله‌های زمانی تعیین‌شده اصلاح شوند تا اعضای هیئت‌علمی پختگی و تجربه

بیشتری کسب کنند. همچنین معیارهای دیگری چون مشارکت در پروژه‌های تحقیقاتی، شرکت در چندین نشست تخصصی به‌عنوان سخنران کلیدی، تألیف و ترجمه کتاب، میزان مشارکت در همکاری‌های بین‌المللی نظیر مشارکت در طرح‌های تحقیقاتی مشترک، خلق آثار مشترک و مواردی از این قبیل، به‌عنوان بندهای و تویی در نظر گرفته شود، به‌گونه‌ای که شخص متقاضی در رشته خود در سطح بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای یا بومی به‌عنوان فردی اثرگذار شناخته شده و دارای شهرت علمی قابل توجهی باشد. همچنین در هر گروه نسبت استادتمام به دانشیار و استادیار در نظر گرفته شود.

۶. پیشنهاد می‌شود مسئولان و تصمیم‌گیرندگان شرایط ارتقاء اعضای هیئت‌علمی را از تک‌محوری (تولید مقاله) به چندمحوری (اختراع، نوآوری، تألیف کتاب، همکاری‌های بین‌المللی و فعالیت‌هایی که منجر به حل مشکلات و معضلات در حوزه‌های گوناگون، نوآوری و کارآفرینی در سطح کشور می‌شوند) سوق دهند و از توجه صرف به چاپ مقاله خودداری کنند. همچنین برای مواردی که ضروری تشخیص می‌دهند، نمره و تویی لحاظ کنند تا این بندهای بسیار مهم و تأثیرگذار در ارتقاء رتبه دانشگاه‌های کشور و به‌تبع آن توسعه کشور موردنظر اعضای هیئت‌علمی کشور واقع شوند. این مهم علاوه بر این که از چاپ مقاله‌های ضعیف و با کیفیت پایین جلوگیری می‌کند، سبب گرایش اعضای هیئت‌علمی به انجام فعالیت‌های دیگر منطبق با نیاز جامعه و کشور می‌شوند.

پی‌نوشت

۱. در صورت عدم تأیید، پرونده متقاضی عودت داده می‌شود.

2. Thomson Reuters

3. Impact factor

منابع

آذین، رضا. (۱۳۹۴)، «آیین‌نامه ارتقاء و اقتصاد دانش‌بنیان» دانش‌بنیان، ش ۲، ص ۳۵-۳۲. آراین‌نژاد، مسعود. (۱۳۹۴)، «آیین‌نامه ارتقاء و چالش‌های علوم ریاضی»، خبرنامه انجمن ریاضی ایران، سرمقاله.

احقری، شراره، کتایون ملکی و سحرناز نجات. (۱۳۸۸)، «مداخله برای ارتقاء ترجمان دانش پژوهش: اصلاح قوانین ارتقاء اعضای هیئت‌علمی» مجله ایرانی نظریه‌پردازی در علوم پزشکی، ش ۳ (۲۲)، ص ۸.

عزیزی، نعمت‌الله. (۱۳۹۰)، «بررسی راه‌های بهبود عملکرد پژوهشی اعضای هیئت‌علمی در علوم انسانی»، دومین کنگره ملی علوم انسانی، ص ۷.

فتح‌آبادی، جلیل. (۱۳۹۳)، «نگرش اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های تهران به فعالیت‌های فرهنگی استادان براساس ماده‌اول آیین‌نامه ارتقاء» فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ش ۷ (۲).

معروفی، یحیی و فردوس علی‌مرادی. (۱۳۹۴)، «نقش توسعه حرفه‌ای اعضای هیئت‌علمی در کیفیت آموزش عالی»، اولین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم تربیتی و روان‌شناسی ایران.

آیین‌نامه ارتقاء مرتبه اعضای هیئت‌علمی مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی، تصویب‌شده در جلسه شماره ۶۷۹، مورخ ۸۹/۱۰/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی.

آیین‌نامه ارتقاء مرتبه اعضای هیئت‌علمی مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی، تصویب‌شده در جلسه شماره ۷۷۶، مورخ ۹۴/۱۲/۱۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی.

پیوست شماره یک آیین‌نامه ارتقاء مرتبه اعضای هیئت‌علمی مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی، تصویب‌شده در جلسه شماره ۷۷۶، مورخ ۹۴/۱۲/۱۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی.

شیوه‌نامه اجرایی آیین‌نامه ارتقاء مرتبه اعضای هیئت‌علمی، مربوط به آیین‌نامه ارتقاء مرتبه اعضای هیئت‌علمی مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی، تصویب‌شده در جلسه شماره ۷۷۶، مورخ ۹۴/۱۲/۱۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی.

فصلنامه نقدکتاب

اطلاع‌رسانی
ارتباطات

سال چهارم، شماره ۱۵
پاییز ۱۳۹۶

۳۳۳